

บทที่ 1

ความหมายและความสำคัญของห้องสมุดประชาชน

เค้าโครงเรื่อง

1. ความหมายของห้องสมุดประชาชน
2. ความสำคัญของห้องสมุดประชาชน
3. บทบาทและหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน
4. วัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชน

สาระสำคัญ

1. ห้องสมุดประชาชน หมายถึง แหล่งสารสนเทศที่จัดตั้งขึ้น เพื่อให้บริการสารสนเทศแก่ชุมชนโดยไม่จำกัดเพศ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา และระดับการศึกษาของผู้ใช้บริการ และให้บริการโดยไม่หวังผลกำไร
2. ห้องสมุดประชาชนมีความสำคัญในการช่วยพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสร้างสรรค์การศึกษาต่อเนื่องของชุมชน
3. บทบาทหน้าที่สำคัญของห้องสมุดประชาชนคือการส่งเสริมให้ชุมชนหรือสังคมได้รับความรู้ สามารถเข้าใช้บริการสารสนเทศได้สะดวก เพราะมีการจัดระบบสารสนเทศ และมีการสร้างเครือข่ายเพื่อใช้สารสนเทศร่วมกัน เพื่อส่งเสริมการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต
5. วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนเพื่อสนับสนุนทางการศึกษา ความรู้ วัฒนธรรม และส่งเสริมให้มีการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. ให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายของห้องสมุดประชาชน
2. ได้ทราบความสำคัญ บทบาทและหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน
3. สามารถกำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนได้

ความหมายของห้องสมุดประชาชน

ห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดที่ให้บริการแก่ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนหรือเขตใดเขตหนึ่ง และประชาชนได้ให้เงินสนับสนุนในการดำเนินงานห้องสมุด (Good. 1973 : 339)

ห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดที่รัฐบาลเป็นคนจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานจากเงินภาษีบำรุงท้องถิ่นหรือจากการบริจาคของประชาชน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้เข้าใช้บริการ ให้บริการโดยไม่คิดค่าบริการและไม่จำกัดสถานะของผู้ใช้บริการ เพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่านหนังสือแก่เด็ก เพื่อความเจริญของงานทางสติปัญญา และมีหน้าที่ให้การศึกษาผู้ใหญ่ในชุมชน (Harrod. 1977 : 673)

ห้องสมุดประชาชน หมายถึง หน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการสารสนเทศ ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน โดยไม่ต้องเสียค่าบริการ เพราะถือว่าส่วนใหญ่แล้วเป็นหน่วยงานของรัฐบาลที่ดำเนินการจากเงินภาษีอากรของราษฎร จัดบริการให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนแต่ละแห่ง ช่วยยกระดับสติปัญญา และพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบต่อสังคม ห้องสมุดประชาชนจะต้องให้บริการประชาชนโดยไม่จำกัดเพศ วัย ระดับความรู้ เชื้อชาติ ศาสนา (Usherwood. 1989 : 7-16)

สำหรับความหมายของห้องสมุดประชาชนในทัศนะของนักวิชาการทางด้านบรรณารักษศาสตร์ของไทย ได้กล่าวไว้ดังนี้

สุทธิลักษณ์ อัมพวันวงศ์ (2521 : 38) ห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยยกระดับชีวิตและสติปัญญา มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการจัดบริการหนังสือและทรัพยากรสารสนเทศอื่นๆ แก่ประชาชน โดยไม่จำกัดเพศ วัย ระดับความรู้ เชื้อชาติ และศาสนาของผู้ใช้บริการ

สุภัทรา นัตรเงิน (2520 : 4-5) ห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดที่เปิดให้บริการแก่ผู้ใช้ในชุมชนอย่างเสรี โดยไม่จำกัดเพศ วัย วุฒิ ถึงแม้ว่าห้องสมุดแห่งนั้น จะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลหรือได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลหรือไม่ก็ตาม

สมาน ลอยฟ้า (2525 : 44) ห้องสมุดประชาชน (public library) หมายถึง ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการศึกษาแก่ประชาชนในชุมชน เพื่อเปิดโอกาสในการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นศูนย์รวมข่าวสารความรู้ที่ทันสมัยและให้ความรู้ในการประกอบอาชีพแก่ประชาชน โดยรัฐบาลของประเทศจัดตั้งขึ้นโดยมิได้หวังผลตอบแทน เพราะถือว่าประชาชนได้เสียภาษีให้แก่ประเทศอยู่แล้ว

จุมพจน์ วณิชกุล (2526 : 15) ห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดที่ได้จัดตั้งขึ้นจากเงินภาษีของประชาชนที่เสียให้แก่รัฐบาล ประชาชนสามารถเข้าใช้บริการโดยไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนา ความคิดทางการเมือง และระดับความรู้ ห้องสมุดบางแห่งที่ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากรัฐบาล แต่ให้บริการแก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่าถือว่าเป็นห้องสมุดประชาชนด้วย

สุพรรณิ วราทร (2528 : 1) ห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย ดำเนินงานด้วยงบประมาณของรัฐหรือท้องถิ่น เพื่อให้บริการวัสดุการอ่าน จัดบริการและกิจกรรมอื่นๆ ตามวัตถุประสงค์ของห้องสมุด แก่ประชาชนทุกคนในชุมชน โดยไม่มีข้อจำกัด โดยยึดหลักการสนองความต้องการของผู้ใช้และสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นและชุมชน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2531 : 401) ห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้น โดยเงินภาษีของประชาชนเพื่อให้บริการแก่ประชาชน ซึ่งมีหนังสือและวัสดุการอ่านทุกประเภท เปิดให้ประชาชนทุกเพศ วัย เชื้อชาติ และระดับความรู้เข้าใช้โดยไม่เสียค่าบริการ

สรุปได้ว่า ห้องสมุดประชาชน หมายถึง แหล่งสารสนเทศที่จัดตั้งขึ้น เพื่อให้บริการสารสนเทศแก่ชุมชน โดยไม่จำกัดเพศ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา และระดับการศึกษา

ของผู้ใช้บริการ โดยไม่หวังผลตอบแทน เพราะถือว่าห้องสมุดประชาชนเกิดขึ้นจากการให้การสนับสนุนของประชาชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยการบริจาคทรัพย์สินส่วนตัว เสียภาษีให้แก่รัฐบาล หรือการสนับสนุนกิจกรรมแก่องค์กรที่ห้องสมุดสังกัด เพราะห้องสมุดประชาชนมีทั้งสังกัดภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจ เอกชน สมาคม และองค์การระหว่างประเทศ ซึ่งทุกประเภทล้วนแต่เป็นแหล่งสารสนเทศ เพื่อการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตสำหรับประชาชน

ความสำคัญของห้องสมุดประชาชน

ในสังคมทุกคนจะต้องศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา ทั้งในระบบและนอกระบบ โรงเรียน การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่ผู้เรียนจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ข้อบังคับของแต่ละระดับการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ หรือคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าเรียน ส่วนการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น เป็นการจัดการศึกษาเพื่อบุคคลที่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องอายุ สถิติปัญญา เศรษฐกิจ การคมนาคม หรืออุปสรรคอื่นๆ เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง ผู้เรียนมีความพร้อมที่จะศึกษาต่อเพื่อพัฒนาตนเองทั้งในด้านสติปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคมอย่างสมดุล และสามารถสร้างเสริมความก้าวหน้าให้แก่ตนเองและประเทศชาติ ซึ่งเป็นระบบให้บุคคลได้ศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2536 : 11)

ห้องสมุดประชาชนมีฐานะเป็นสถาบันหนึ่งของสังคม เป็นแหล่งรวบรวม จัดการสารสนเทศ แหล่งรวมวัฒนธรรมที่บันทึกความรู้ความคิด จินตนาการของสังคม โดยจัดเตรียมทรัพยากรสารสนเทศทุกด้าน รวบรวมให้เป็นระบบ โดยให้ประชาชนได้รับสารสนเทศให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม

นอกจากนี้ห้องสมุดประชาชนซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของชุมชนจะต้องทำหน้าที่แสดงให้เห็นว่าประชาชนได้ทราบว่ามีสารสนเทศที่จัดเก็บไว้และสามารถที่จะค้นคืนได้ โดยการจัดห้องสมุดประชาชนและจัดบริการสารสนเทศให้ผู้ใช้ได้รับความสะดวกในการใช้

บริการ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งไม่ว่าห้องสมุดประชาชนจะเป็นห้องสมุดระดับใด มีขนาดและความซับซ้อนแตกต่างกัน แต่มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ดังนี้ (Wheeler. 1981 : 4)

1. ทรัพยากรสารสนเทศ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งตีพิมพ์และสิ่งไม่ตีพิมพ์ (printed and nonprinted materials)
2. สถานที่สำหรับจัดแสดงและจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศ สำหรับให้ผู้ใช้เข้าไปใช้บริการสารสนเทศ
3. บุคลากร ที่จะต้องปฏิบัติงานในห้องสมุด ไม่ว่าจะเป็นการเลือก การจัดระบบ และการดูแลทรัพยากรสารสนเทศ รวมทั้งการบริหารและดูแลการใช้สารสนเทศ ช่วยให้ผู้ใช้ได้มีโอกาสใช้ทรัพยากรสารสนเทศ

ห้องสมุดประชาชนมีความสำคัญในฐานะเป็นสถาบันการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อส่งเสริมความรู้แก่ประชาชน ยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้ (อรพินธุ์ พูนนารถ. 2534 : 2-4)

1. ช่วยพัฒนาสังคม มาตรฐานในการวัดคุณภาพของประชาชนและคุณภาพของสังคมประการหนึ่งคือ ความรู้ของประชาชน ซึ่งถ้าประชาชนมีความรู้แล้ว การพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ จะสะดวกยิ่งขึ้น
2. ช่วยพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาการประกอบอาชีพของประชาชน เพราะถือว่าเป็นแหล่งสารสนเทศที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนค่อนข้างมาก จึงมีความสะดวกที่ชุมชนจะได้เข้าไปใช้บริการ รวมทั้งเป็นแหล่งประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐและประชาชนในทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศชาติ
3. ช่วยพัฒนาการเมือง ห้องสมุดทุกประเภทถือว่าเป็นแหล่งปลูกฝังแนวคิดทางด้านประชาธิปไตยให้แก่ชนในชาติ เพราะกิจกรรมต่างๆ ของห้องสมุดล้วนแต่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้บริการได้เข้าใจในสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง ไม่ว่าจะเป็น

เป็นหน้าที่ในการเสียภาษีเพื่อบำรุงท้องถิ่น และสิทธิในการใช้บริการสาธารณูปโภค และบริการของรัฐที่ได้จัดให้บริการ ที่สำคัญสำหรับห้องสมุดประชาชนคือการรวบรวม สารสนเทศเกี่ยวกับระบบการปกครอง และแนวนโยบายการปกครองของรัฐให้ ประชาชนในท้องถิ่นได้รับทราบ

4. ช่วยพัฒนาวัฒนธรรม ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งรวบรวมทรัพย์สินทาง ปัญญาของมนุษย์ โดยเฉพาะข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น จะมี การเก็บรวบรวมไว้ในห้องสมุดประชาชน ให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าใช้บริการ และ มองเห็นคุณค่าวัฒนธรรมที่ดีงามของประเทศ นอกจากนี้สารสนเทศที่เก็บรวบรวมไว้ ในห้องสมุดล้วนแต่สร้างสรรค์และยกระดับสติปัญญาของผู้อ่าน ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลทาง ด้านศาสนาที่ช่วยจรรโลงใจของผู้อ่านให้มองเห็นทางสว่างในการแก้ปัญหาและดำรง ชีวิตอยู่ในกรอบที่ดีงามของสังคม หรือหนังสือประวัติบุคคลสำคัญที่ควรเอาเป็นเยี่ยง อย่าง

5. สร้างสรรค์การศึกษาต่อเนื่องของชุมชน เป็นที่ทราบกันดีว่าการศึกษามีที่ สิ้นสุดถึงแม้ว่าผู้เรียนจะได้ออกจากระบบโรงเรียนแล้วก็ตาม แต่ประชาชนก็สามารถที่ ศึกษาเรียนรู้ได้เองตลอดชีวิต ซึ่งการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับว่าแหล่งสารสนเทศเอื้ออำนวยมาก น้อยเพียงไร ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดสำหรับการ ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

บทบาทและหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน

ห้องสมุดประชาชนเป็นองค์กร ที่มีบทบาทในการดูแลความเป็นอยู่ของ ประชาชนเช่นเดียวกับหน่วยงานอื่นๆ ในสังคม โดยให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนา คุณภาพชีวิตของประชาชนในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา เศรษฐกิจ อุตสาหกรรม วิทยา ศาสตร์และวัฒนธรรม และส่งเสริมแนวความคิดทางด้านประชาธิปไตย เพื่อความเท่า เทียมกันของพลเมืองในสังคม นั่นคือห้องสมุดจะต้องเป็นศูนย์รวมสารสนเทศ การ

ศึกษา และวัฒนธรรม โดยการรวบรวมหนังสือและทรัพยากรสารสนเทศอื่นๆ ส่งเสริมนิสัยรักการอ่านแก่ประชาชน ให้ความช่วยเหลือในการศึกษาและค้นคว้าวิจัย ซึ่งห้องสมุดประชาชนถือว่าเป็นมหาวิทยาลัยสำหรับปวงชนอย่างแท้จริง (Usherwood. 1989 :7-24)

ห้องสมุดประชาชนเป็นห้องสมุดประเภทเดียวที่ไม่จำกัดผู้ใช้บริการ ทุกคนมีสิทธิเข้าไปอ่านหนังสือ และขอยืมหนังสือไปอ่านที่บ้านได้ ดังนั้นห้องสมุดประชาชนจึงมีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศ เป็นสถานศึกษาสำหรับประชาชนทุกระดับ ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาที่ว่า “การศึกษาไม่มีที่สิ้นสุด” การพัฒนาการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประชาชนจึงมีความจำเป็นอย่างมาก ที่จะต้องอาศัยห้องสมุดประชาชนเพื่อเผยแพร่และนำเสนอสารสนเทศต่อประชาชน

สมาคมห้องสมุดประชาชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสมาคมห้องสมุดอเมริกัน ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของห้องสมุดประชาชนไว้เมื่อปี ค.ศ. 1979 เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ดังนี้ (Wheeler. 1981 : 5)

1. ส่งเสริมให้ชุมชนหรือสังคมมีโอกาสได้ใช้ความรู้ ที่บันทึกไว้ในอดีต ไม่ว่าจะเป็นข้อเท็จจริง หรือศาสตร์ต่างๆ ซึ่งบางส่วนอาจจะเป็นของสถาบันเอง หรืออาจจะเป็นของเครือข่ายสารสนเทศ ที่ได้มีการเชื่อมโยงกันระหว่างรัฐ ประเทศ และระดับโลก
2. จัดองค์ความรู้ให้ผู้ใช้อย่างสามารถเข้าใจได้อย่างสะดวก โดยการเชื่อมความรู้หลากหลายสาขาวิชา หรือหลายรูปแบบ หรือหลายยุคสมัยเข้าด้วยกัน
3. มีการรวบรวมและจัดองค์ความรู้ไว้หลายรูปแบบทั้งสิ่งพิมพ์และสิ่งไม่ตีพิมพ์ เพื่อสนองความต้องการของผู้ที่ใช้ที่มีความต้องการแตกต่างกัน
4. เผยแพร่ความรู้ให้ผู้ใช้มีโอกาสใช้อย่างสะดวกไม่ว่าจะเป็นความรู้ในอดีตที่ผ่านมา หรือความรู้ในปัจจุบัน เพื่อที่จะช่วยแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ซึ่งรวมถึงการจัดบริการแนะนำหรือส่งเสริมการใช้สารสนเทศให้กับกลุ่มสนใจต่างๆ

5. ประสานงานกับหน่วยบริการสารสนเทศและห้องสมุดอื่นๆ โดยร่วมกันวางนโยบายสำหรับรับมือกับสารสนเทศที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

6. ร่วมมือกันกำหนดจริยธรรมในวิชาชีพ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีแก่ผู้ใช้ รวมทั้งส่งเสริมสิทธิในการเรียนรู้ของชุมชน

7. ประสานงานกันในการกำหนดนโยบายการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ เพราะไม่มีหน่วยงานใดที่สามารถจะรวบรวมสารสนเทศไว้ได้อย่างครบถ้วน

8. ร่วมมือกันในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศ โดยร่วมมือในการสร้างและการควบคุมดูแลระบบเครือข่าย เพื่อให้เอื้อประโยชน์ในการใช้สารสนเทศของประชาชน ไม่ว่าสารสนเทศจะเก็บไว้ที่ใดก็ตาม

9. นอกจากการเลือก การรวบรวมหรือการจัดองค์ความรู้แล้ว สิ่งสำคัญคือความเชี่ยวชาญในการใช้สารสนเทศ เพื่อที่จะช่วยให้พลเมืองมีทักษะในการใช้สารสนเทศได้ด้วยตนเองคั่งนั้นบทบาทและหน้าที่ของห้องสมุดประชาชนอีกประการหนึ่งคือการสอนการใช้สารสนเทศ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับยุคปัจจุบัน เพราะสารสนเทศมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ประชาชนรู้แหล่งสารสนเทศที่จะใช้บริการและรู้จักประเมินค่าสารสนเทศที่มีอยู่มากมาย

10. จัดองค์ความรู้ในรูปแบบที่สามารถใช้ได้ง่ายและสะดวก เพราะผู้ใช้แต่ละคนมีข้อจำกัดในการเข้าใช้สารสนเทศแตกต่างกัน เช่น ปัญหาในด้านภาษาจะต้องแปลให้เป็นภาษาที่ใช้กันโดยทั่วไปในชุมชน ปัญหาทางด้านจริยธรรมและวัฒนธรรม อายุ และความพิการทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งล้วนแต่เป็นอุปสรรคในการใช้สารสนเทศ

ส่วนในประเทศไทย กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2532 : 1) ได้กล่าวถึงความสำคัญของห้องสมุดประชาชนไว้ดังนี้

1. เป็นแหล่งความรู้ทุกประเภท สนองตอบความอยากรู้อยากเห็นของประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ ศาสนา ทุกระดับความรู้ สร้างความเพลิดเพลิน จรรโลงใจ ให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และช่วยในการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต

2. เป็นสถานที่รวบรวมและให้บริการความรู้ ข่าวคราวความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์สำคัญ ตามความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก
3. ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาให้สามารถศึกษาได้ด้วยตัวเอง ตามความสนใจ และความเหมาะสม
4. เปิดโอกาสให้ผู้ใช้บริการได้เข้าไปศึกษาค้นคว้าได้ตลอดเวลา

วัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชน

ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องของการให้บริการของห้องสมุดประชาชน คือความเข้าใจความต้องการของผู้ใช้ และการกำหนดวัตถุประสงค์ของห้องสมุด ซึ่งปัญหาดังกล่าว ถ้าหากมองอย่างผิวเผินอาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องง่ายๆ แต่ถ้าศึกษาให้ลึกซึ้งจะเห็นว่ามี ความละเอียดอ่อนและซับซ้อนมาก การที่จะกำหนดวัตถุประสงค์ของห้องสมุดเพื่อที่จะให้สอดคล้องกับความต้องการอย่างแท้จริงค่อนข้างจะลำบากเนื่องจากองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจำเป็นจะต้องศึกษาบทบาทของห้องสมุด ตลอดจนการให้บริการที่ผ่านของห้องสมุด และแนวโน้มหรือกิจกรรมต่างๆ ของสังคมที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุด โดยเฉพาะสถานะเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (Brown, 1979 : 9-18)

การกำหนดความต้องการของสังคมมีความสำคัญ ห้องสมุดไม่สามารถที่จะจัดบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าละเลยการศึกษาความต้องการของสังคมอย่างแท้จริง ทั้งด้านข้อเท็จจริงและศักยภาพของผู้ใช้ ถึงแม้ว่าจะมีเอกสารเกี่ยวกับผู้ให้บริการเผยแพร่จำนวนมาก แต่ยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเพิ่มเติม เพราะช่วงเวลาที่ต่างกัน หรือท้องที่ต่างกัน ย่อมส่งผลให้ความต้องการหรือจำเป็นในการใช้สารสนเทศแตกต่างกันไป ข้อมูลเกี่ยวกับประชาชนที่สำคัญ ได้แก่ ระดับอายุ การศึกษา อาชีพ หรือการใช้เวลาว่าง เป็นต้น

วัตถุประสงค์ คือสิ่งที่ต้องการที่จะได้จากผลการดำเนินงาน การกำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานห้องสมุดเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้มองเห็นเป้าหมายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ห้องสมุดประชาชนเป็นสถานที่เปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา เพราะความรู้และวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ห้องสมุดประชาชนจะช่วยในการสื่อสารความรู้ ความคิด ของมนุษย์ เพื่อช่วยในการแสดงความคิดเห็น และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ตามศักยภาพของตนเอง

สุภัทรา ฉัตรเงิน (2520 : 6-7) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนไว้ดังนี้

1. การให้การศึกษาแก่ชนทุกชั้น ทุกวัย และทุกระดับการศึกษา
2. ส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่าน
3. บริการข่าวสาร และความรู้ต่างๆ
4. การบริการความบันเทิงแก่ผู้ใช้บริการ
5. ร่วมมือกับรัฐบาล และชุมชนในท้องถิ่นในการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาชุมชนและประเทศ

สำหรับวัตถุประสงค์โดยทั่วไปของห้องสมุดประชาชนที่นานาประเทศได้ยึดถือปฏิบัติมีดังนี้ (จุมพจน์ วณิชกุล. 2527 : 31-32)

1. เป็นแหล่งให้บริการการศึกษานอกโรงเรียนแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย และทุกระดับการศึกษา
2. เป็นแหล่งสนับสนุนการเผยแพร่ความรู้ การศึกษาและวัฒนธรรม โดยจัดให้ประชาชนสามารถใช้หนังสือและวัสดุอื่นๆ โดยไม่เสียค่าบริการใดๆ
3. เป็นแหล่งที่จะปลูกฝังให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่าน และการศึกษาค้นคว้า

4. เป็นศูนย์รวบรวมข่าวสารและความรู้ต่างๆ ที่ทันต่อเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวของโลก ที่ให้พื้นฐานทางความคิดของประชาชนโดยส่วนรวม และเป็นพื้นฐานของความเติบโตทางด้านวัฒนธรรมและสติปัญญา

5. เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น

6. เป็นแหล่งกลางในการส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และให้รู้จักพักผ่อนหย่อนใจด้วยการอ่านหนังสือ

7. เป็นแหล่งส่งเสริมกิจกรรมทางการศึกษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชนหรือองค์กรในสังคม เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนทุกคนในสังคม

8. เป็นแหล่งปลูกฝังความรับผิดชอบทางการเมืองแก่ประชาชนทุกคน

9. เป็นแหล่งที่ประชาชนสามารถใช้หนังสือและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ตามความต้องการและสภาพแวดล้อมของประชาชน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2529 : 1) ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่รับผิดชอบในการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานไว้ดังนี้

1. เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน
2. เป็นศูนย์รับบริจาคหนังสือ
3. ให้บริการการอ่านและให้ยืมหนังสือแก่ประชาชน
4. ให้บริการข่าวสารและความรู้ต่างๆ เพื่อให้ประชาชนเป็นคนทันต่อเหตุการณ์
5. ให้บริการด้านโสตทัศนอุปกรณ์แก่ประชาชน
6. ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และได้รับการพักผ่อนหย่อนใจ
7. ส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและการศึกษาค้นคว้า
8. ส่งเสริมและเผยแพร่ ประสานงานให้บริการด้านวิชาการใหม่ๆ แก่ชุมชน และการจัดที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2535 : 166) ได้เปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนอีกครั้ง เน้นให้ห้องสมุดประชาชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้การบริการแก่ประชาชนครอบคลุมและทั่วถึงมากยิ่งขึ้น จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน
2. เพื่อเป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน
3. เพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชน
4. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน

กรุงเทพมหานครได้วิวัฒนาการจากการปกครองท้องถิ่นในรูปของเทศบาล พระราชบัญญัติเทศบาลข้อหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า “เทศบาลมีหน้าที่ให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรม” กรุงเทพมหานครจึงมีหน้าที่ให้การศึกษา ซึ่งห้องสมุดสามารถที่จะให้การศึกษาได้ ดังนั้นจึงได้จัดตั้งห้องสมุดไว้ให้บริการประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานไว้ดังนี้

1. ให้การศึกษานอกโรงเรียนแก่คนทุกชั้น ทุกวัย และทุกระดับการศึกษา
2. ส่งเสริมประชาชนให้มึนนิสัยรักการอ่านและการศึกษาค้นคว้า
3. ให้บริการทางข่าวสารและความรู้ต่างๆ ที่ทันต่อเหตุการณ์ และความเคลื่อนไหวของประเทศและโลก
4. ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชนและประเทศ
5. ส่งเสริมและแนะนำให้ประชาชนเข้าใช้ และปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย

6. ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และความรื่นรมย์

จะเห็นได้ว่าการกำหนดวัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้จะช่วยให้การดำเนินงานของห้องสมุดมีเป้าหมายที่ชัดเจน ซึ่งวัตถุประสงค์ที่สำคัญของห้องสมุดประชาชน สรุปได้ดังนี้

1. สนับสนุนทางการศึกษา ช่วยให้ผู้ใช้แต่ละคนหรือกลุ่มบุคคล สามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง ห้องสมุดประชาชนจะช่วยลดช่องว่างระหว่างแหล่งความรู้และชุมชนได้เป็นอย่างดี

2. สนับสนุนด้านความรู้ ห้องสมุดประชาชนช่วยให้พลเมืองได้ใช้สารสนเทศอย่างรวดเร็วกว่าและลึกซึ้งตามระดับความจำเป็น โดยเฉพาะเรื่องราวต่างๆ ที่กำลังเป็นที่สนใจในปัจจุบัน ส่งเสริมการใช้ห้องสมุดประชาชนให้เหมือนกับแหล่งสารสนเทศทั่วไป

3. สนับสนุนด้านวัฒนธรรม ห้องสมุดประชาชนเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรม ช่วยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการใช้สารสนเทศด้านวัฒนธรรม และปลูกฝังให้มีความรักในวัฒนธรรมของชุมชน

4. สนับสนุนด้านการใช้เวลาว่าง ห้องสมุดประชาชนมีบทบาทในการสนับสนุนการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และจัดหาวัสดุเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น หนังสือ นวนิยาย

การประเมินผลท้ายบท

1. จงอธิบายความหมายของห้องสมุดประชาชน
2. บทบาทและหน้าที่ของห้องสมุดประชาชนมีอะไรบ้าง
3. วัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนมีอะไรบ้าง

บรรณานุกรม

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. แผนอัตรากำลัง 3 ปี (ปีงบประมาณ 2531-2534) ส่วนที่ 1-

2. กรุงเทพฯ : กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, 2531.

----- . ระเบียบกรมการศึกษานอกโรงเรียนว่าด้วยการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน

2529. กรุงเทพฯ : กองปฏิบัติการ, 2529.

----- . ระเบียบกรมการศึกษานอกโรงเรียนว่าด้วยห้องสมุดประชาชน 2535.

กรุงเทพฯ : กองปฏิบัติการ, 2535.

จุมพจน์ วนิชกุล. ห้องสมุดประชาชน. กาญจนบุรี : วิทยาลัยครูกาญจนบุรี, 2526.

----- . “เอกภาพของห้องสมุดประชาชน,” ห้องสมุด. 28(4) : 30-34 ; ตุลาคม - ธันวาคม 2527.

สมาม ลอยฟ้า. ห้องสมุดกับสังคม. ขอนแก่น : ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2525.

สุพรรณิ วราทร. ห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

สุภัทรา ฉัตรเงิน. ห้องสมุดประชาชน. กรุงเทพฯ : ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์. บรรณารักษศาสตร์ภูมิหลัง. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2521.

อรพินธุ์ พูนนารณ. ห้องสมุดประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. อุตรดิตถ์ : ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูอุตรดิตถ์, 2534.

Brown, Royston. **Public library Administration.** London : Clive Bingley, 1979.

Garrod, Leonard Montague. **The Librarians' Glossary.** 4th ed. London : Andre Deutsch, 1977.

Good, Gater V. **Dictionary of Education.** 3rd ed. Chicago : McGraw-Hill, 1973.

Usherwood, Bob. **The Public Library' as Public Knowledge.** London : The Library Association, 1989.

Wheeler, Joseph Lewis. **Wheeler and Goldhor's. Practical Administration of Public Libraries.** New York : Harper & Row, 1981.